

В І Д Г У К
офіційного опонента
на дисертацію Лемець Лілії Володимирівни
«Символи в поезії Івана Франка: лінгвостилістичний аспект»,
поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.
(Дрогобич, 2018. – 230 с.)

Дослідження законів вербалізації художньої дійсності, образно-тропеїчної системи художньої мови як осердя індивідуальних, етнічних, універсальних смислів своєрідно синтезують традиційне й нове в лінгвістиці, відкривають перспективні напрямки вивчення художньо-мовної картини світу етносу й особливостей індивідуально-авторської мовотворчості, а тому посідають важливе місце серед сучасних проблем лінгвостилістики, лінгвопоетики, етнолінгвістики. У цьому руслі й виконана дисертаційна праця Л. В. Лемець, присвячена лінгвостилістичному аналізу символів у поетичній спадщині відомого українського письменника І. Франка, життя і творчість якого справляли вплив і на тогочасне суспільство, і на подальший розвиток національної культури.

Указаний напрям досліджень тривалий час перебував, за словами дисертантки, на периферії української філології, хоча в останні десятиліття і спостерігаємо активізацію наукових зацікавлень проблемами символознавства (К. Голобородько, І. Дмитрів, М. Івасюта, О. Решетняк, Н. Слухай та ін.) (с. 19). Проте поетика І. Франка відповідно до нових, зокрема націєтворчих і загальнолюдських парадигм, залишається недостатньо вивченою.

Логічно вмотивовуючи актуальність свого дослідження, Л. В. Лемець слушно акцентує увагу на тому, що студіювання символів сьогодні виходить за межі літературознавства, фольклористики, культурології, а вироблення нових методологічних і методичних підходів відкриває нові можливості для їхнього лінгвістичного пізнання. Доречними і переконливими вважаємо

також аргументи щодо актуальності осмислення символіки в поетичних творах І. Франка, де символи набувають особливої образності й експресивності, а сама творчість залишається «широчезною ареною дослідницьких пошуків» (І. Денисюк).

Заслуговує схвалення, що тема дисертації органічно пов'язана з пріоритетними напрямками розвитку сучасної української лінгвостилістики та відповідає тематиці науково-дослідної роботи на кафедрі української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Український мовний простір: лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний та лінгвопоетичний аспекти» (РК 0113 U 001235).

Методика аналізу символів у поезії І. Франка в лінгвостилістичному аспекті передбачала врахування специфіки української етносимволіки та індивідуально-авторських світоглядних позицій письменника. На цьому наголошено в меті роботи – «дослідити феномен символіки І. Франка в лінгвостилістичному аспекті, з'ясувати місце словесних символів у системі образних засобів поетичного тексту та мовотворчості загалом» (с. 21). Оптимальні шляхи її досягнення конкретизовано в п'яти завданнях, розв'язання яких забезпечило належний рівень дослідження.

Наукову достовірність положень дисертації забезпечує достатня кількість проаналізованого матеріалу (символічні одиниці з трьох томів поезій із 50-ти т. Повного зібрання творів І. Франка та одного тому з його Вибраних творів: в 3-х т.); всебічно і повно представлена теоретико-методологічна основа дослідження (праці О. Потебні, М. Костомарова, В. Кононенка, О. Лосева, Ю. Лотмана та ін.); широке використання лексикографічних джерел (словники Г. Бідерманна, М. Дмитренка, В. Жайворонка, Х. Керлота, а також лінгвістичні словники, біблійні та ін.); що дало змогу дисертантці аргументовано підтверджувати власні спостереження належними ілюстраціями, стало запорукою системного опису аналізованих одиниць, сприяло виконанню логічно виструнченої та змістовної праці. Наукову достовірність забезпечує також і коректне використання методів і прийомів дослідження, серед яких

як загальнонаукові (індуктивний, дедуктивний), так і фахові, наприклад, семантико-стилістичного аналізу чи описово-тематичний та ін.

Зазначене вище підтверджує важливість і потрібність рецензованої праці, а введення до наукового обігу нового фактичного матеріалу, його систематизація та сумлінне опрацювання дають підстави вважати її такою, що має належний ступінь наукової новизни. Вона полягає в тому, що вперше символи в поетичних текстах І. Франка було розглянуто в лінгвостилістичному аспекті, зокрема з погляду їхньої полісемійності та поліфункційності, з'ясовано специфіку реалізації символічних значень у межах окремого поетичного контексту, простежено особливості Франкового символотворення та встановлено, як у словесних символах об'єктивується позамовна дійсність та авторська рецепція світу.

Загалом доказовість висунутих дисертанткою положень – ознака теоретико-практичної значущості роботи. Теоретичне значення дослідження сама Л. В. Лемець вбачає в поглибленні лінгвістичних знань про символи як елементи художньо-мовної організації поетичних текстів І. Франка та в розробці окремих положень стилістики художньої мови, що, у свою чергу, сприятиме подальшому розвитку лінгвостилістики. Водночас видається доцільним говорити і про певний внесок виконаного дослідження в лінгвопоетику, етнолінгвістику, лінгвокультурологію, зокрема в аспекті узагальнення, доповнення, розширення інформації про символ як «полісемійну культурологічно зумовлену одиницю мовомислення», його етнічну основу тощо.

Практичну цінність виконаної роботи визначає насамперед те, що багатий фактичний матеріал та результати його аналізу можна використовувати в лінгвостилістичних студіях, під час викладання таких навчальних курсів, як стилістика, лексикологія сучасної української мови, лінгвістичний аналіз художнього тексту, численних спецкурсів, як-от з етнолінгвістики, лінгвопоетики, сюди можна додати також тропологію, дискурсологію, лінгвістику тексту, прагмалінгвістику. Зібраний матеріал

може також прислужитися в лексикографічній практиці при укладанні словника мови творів (символів) І. Франка, в літературознавчих дослідженнях, присвячених творчості Каменяра. Крім того, отримані результати можуть становити інтерес для етнографів, культурологів, філософів, фольклористів, богословів.

Дисертація загальним обсягом 230 с. складається зі вступу, трьох основних розділів із підрозділами, загальних висновків, списку використаної літератури і джерел – 337 позицій.

У Вступі, як і належить, обґрунтовано актуальність і новизну дослідження, сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт, предмет, джерельну базу, методи, вказано теоретичне і практичне значення результатів дисертаційної праці, зазначено зв'язок із науковими темами, подано відомості про апробацію основних положень дисертації, публікації та окреслено її структуру. На наш погляд, в означеній частині бажано було розмежувати матеріал дослідження й джерельну основу та вказати кількість проаналізованих символів.

Архітектоніка основної частини роботи цілком прийнятна і засвідчує орієнтацію авторки на поліаспектність і повноту аналізу.

Перший розділ «Теоретичні засади вивчення символу як універсальної естетичної категорії в контексті художнього дискурсу» присвячений з'ясуванню термінологічного апарату дослідження. Зокрема, в першому підрозділі авторка зосереджує увагу на розумінні символу в лінгвофілософській і літературознавчій парадигмах. Оскільки дисертантка помітно розширює уявлення про символ, розглядаючи його в корелятивних зв'язках із міфом, архетипом, алегорією та ін., видається доцільним вказаний підрозділ назвати «Символ як об'єкт міждисциплінарного вивчення» та простежити також кореляції символу з константою (*темрява* с. 75), лінгвокультурею (*слово* с. 85).

У другому підрозділі Л. В. Лемець подає аналіз саме лінгвістичних визначень символу. Імпонує простудійована наукова література із цієї

проблематики (праці М. Івасюти, В. Кононенка, В. Маслової, О. Решетняк, О. Селіванової, В. Сиротіної, Н. Слухай, О. Фоменко та ін.), розглянуті класифікації символів, щоправда, хотілося б, аби більше уваги було приділено саме «образу-символу» – терміну, яким дисертантка послуговується в роботі (с. 70) і який вважаємо доречним.

Щодо третього підрозділу, то в ньому представлена адекватна методика аналізу символів у поезії І. Франка, заґрунтована на використанні загальнонаукових та власне лінгвістичних парадигмальних і міжпарадигмальних методів, та описані основні етапи дослідження.

Узагальнивши погляди різних учених, Л. В. Лемець запропонувала власну дефініцію символу (с. 55), а також обґрунтувала використання в роботі терміна «символема» (с. 56). Логічно було тут подати також визначення лінгвокультурами (с. 85) й образона (с. 116).

Більш істотні наукові результати представлені в другому і третьому розділах. Так, у другому розділі «Архетипні символи в поетичній інтерпретації Івана Франка», що включає шість підрозділів, дисертантка з'ясовує поняття архетипу в науковій парадигмі, розглядаючи його у співвідношенні із символом та міфом, й окреслює основні архетипні символеми в поетичній візії І. Франка, зауважуючи, що «майже кожен випадок їхньої текстової реалізації позначений моментами національно-культурної інтерпретації та індивідуально-авторського переосмислення» (с. 65).

Окремі підрозділи дослідниця присвячує аналізу таких архетипних символів, як *вогонь, світло, сонце* (оскільки у відповідному підрозділі характеризуються також символеми *темрява, темнота, пільма*, умотивованішою видається назва «Символи на позначення світлових явищ»); *кров, змія* та символів-міфонімів, що зберігають тісний зв'язок із праосновою, на зразок *Лаокон, Немезіда, Сфінкс* та под.

Зазначимо, що здебільшого всі сегменти аналізу характеризуються повнотою і вичерпністю. Проте деякі з них можна було доповнити,

розгорнути, а інші, навпаки, обмежити, як-от розглянути символом *вогонь* у зіставленні із символічним образом *води* (*А що не змиємо! Спалимо вогнем то!*); зацентувати більше уваги саме на амбівалентній природі архетипного символу *змія* та скоротити інформацію щодо значення міфонімів у світовому культурному контексті (звідси і завеликі абзаци на с. 112-117).

Схвально, що окремі структурні підрозділи дисертантка присвятила аналізу символом *слово*, яку в одному випадку розглядає в семантичному зв'язку із символом вогню, кваліфікуючи відповідне поєднання як «домінанту авторського мовомислення» (с. 77), а в іншому – як репрезентанта лінгвокультурами *слово – мова* (потребує уточнення вживання відповідного терміна в однині чи множині, пор. лінгвокультурема *слово – мова* (с. 86) і символіка лінгвокультурам *слово – мова* (с. 80)).

На особливу увагу заслуговує третій розділ «Біблійні символи в системі поетичного мовомислення І. Франка», що, як і попередній, охоплює шість підрозділів та справляє не менш позитивне враження як змістовний, насичений багатим ілюстрованим матеріалом. Погоджуємося з авторкою, що наріжним каменем символотворення та образного моделювання індивідуально-авторської мовної картини світу з вершиною – біблійною символом – для І. Франка стало Святе Письмо (с. 84), бо, дійсно, саме біблійний інтертекст є важливим засобом створення й актуалізації підтекстової інформації, що несе авторську оцінку.

В окремих підрозділах Л. В. Лемець з'ясовує символічний потенціал теонімів (передусім таких, як *Бог, Ісус Христос, Богородиця*) та біблієонімів, які у Франкових текстах функціонують як прецедентні символи (*Мойсей, Каїн, Адам, Єва, Лазар* та ін.); а також символом *дух, душа, серце* (підрозділ 2.3); *віра, надія, любов* (підрозділ 2.4); *хрест і гріх* (відповідно підрозділи 2.5 і 2.6). Авторка переконливо аргументує вибір для аналізу саме вказаних словесних символів, мотивуючи це високою частотністю відповідних лексичних одиниць у мовопросторі поезії І. Франка, їхньою смисловою навантаженістю, полісемійною природою, яскраво вираженим аксіологічним

забарвленням. Імпонує, як дисертантка тлумачить згадані символи через асоціативні зв'язки з іншими поняттями, передусім по-авторськи інтерпретованими, як-от *душа – в'язниця*, *душа – мандрівка* (с. 154-155) або *віра – вогонь*, *попіл* (с. 17) та ін. Розглянувши лінгвостилістичний потенціал символом *хрест і гріх*, Л. В. Лемець цілком слушно констатує, що нерідко І. Франко, використовуючи їх, руйнує художні стереотипи, порушує певні норми. Цим, наприклад, пояснює зближення в досліджених текстах *гріха* зі святістю або розуміння його як символу досвіду (с. 183).

Відзначаємо чіткість й аргументованість висновків як до кожного розділу, так і до всієї дисертаційної праці, що цілком відповідають поставленій меті, завданням, доповнюють новими теоретичними положеннями сучасну теорію лінгвостилістики, підтверджують продуктивність методики дослідження символів у поетичних текстах І. Франка.

Принципових зауважень щодо загальнотеоретичних положень і міркувань Л. В. Лемець, інтерпретації аналізованого фактичного матеріалу немає. Проте, як і кожне дослідження, дисертаційна праця спонукає до роздумів, дискусії, побажань. До тих, які вже були висловлені, додамо такі.

1. Аналізуючи символи, дослідниця представила досить потужну джерельну базу, проте робота помітно збагатилася б, якби було використано 5-ти т. працю «Славянские древности. Этнолингвистический словарь» за заг. ред. М.Толстого, фразеологічні словники української мови, оскільки в роботі представлені приклади символом у складі фразеологізмів (с. 106, 154), та більше міфологічних словників.

2. Дисертаційну працю органічно доповнили б таблиці (наприклад, можна було б показати, як символ співвідноситься з дотичними поняттями), діаграмами кількісних показників використаних Франком символом, тим більше, що в роботі вони зазначаються, додатки.

3. Хотілося б почути відповідь на запитання, як символ корелює з концептом та які диференційні ознаки методів стилістичної інтерпретації, семантико-стилістичного аналізу та функціонального (с. 22).

5. До питань, що залишають простір для дискусії, відзначимо насамперед розуміння дисертанткою терміна «антропонім», яким вона з-поміж інших називає міфонім *фатум* (с. 112) або чи належать до семантико-символічного поля *змія* лексеми *упир*, *павук* (с. 107).

5. У дисертації, на жаль, трапляються й окремі недогляди: сплутування термінів «сема» і «семема» (с. 94, 169), деякі мовні помилки (с. 37, 40, 59, 73, 100, 113, 155, 174, 179), в тому числі порушення орфоепічних чергувань у – в, з – із (с. 38, 41, 71, 167, 190), огріхи технічного характеру (с. 51, 59, 88, 151, 153). Намагання авторки докладно й повно представити різноманітні погляди науковців на досліджувану проблему подекуди призводять до переобтяженості посиланнями, як-от на О. Селіванову (с. 44-45).

Висловлені зауваження не применшують загальної високої оцінки наукового доробку Л. В. Лемець, яка проявила себе як вдумливий, ретельний, ерудований дослідник, та не впливають на позитивне враження від рецензованої праці.

Результати дисертації були належним чином апробовані на різних наукових конференціях (міжнародних, всеукраїнській, обласній, факультетській щорічній звітній). Основні положення дослідження викладені в 14 одноосібних публікаціях, в яких 7 статей надруковані у виданнях, визнаних ДАК України фаховими, 1 – в закордонному, решта – в інших наукових виданнях.

Зміст автореферату й дисертації ідентичні. Запропонована розвідка є завершеною оригінальною працею, що відзначається самостійністю, повнотою й вичерпністю аналізу, актуальністю порушеної проблематики, науковою новизною, концептуальністю викладу та має суттєве теоретичне і практичне значення.

Вважаємо, що подана до захисту кандидатська дисертація Лілії Володимирівни Лемець «Символи в поезії Івана Франка: лінгвостилістичний

аспект» відповідає чинним вимогам п.п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07. 2013 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 та 1159 від 30.12.2015), а її автор заслуговує наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор

кафедри загального мовознавства і слов'янських мов,

декан факультету філології і журналістики

Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

[Handwritten signature]

Т. П. Вільчинська

Згідно з: *[Handwritten signature]*
Підписаний в відділі кадрів *[Handwritten signature]* 16.04.2018

*Відрук надійшов до
спецради № 36.053.02
16.04.2018 р.*

*Учений секретар спецради
/ Р. Р. Котович*